

Marie HÁDKOVÁ
Praha

Evropské modely ve výuce cizích jazyků

Kooperace mezi evropskými státy a národy je závislá na efektivní jazykové přípravě veškerého obyvatelstva, a to v oblasti mateřských jazyků i jazyků cizích, pro vědecké účely i pro každodenní výkon např. dělnických profesí. Společná Evropa nesměruje k jazykové uniformitě. Neřeší se tedy jen oblast zkvalitňování výuky angličtiny, němčiny, francouzštiny či jiných tzv. velkých jazyků, ale i standardizace výstupů jazykových kurzů, systematizace a standardizace ověřování dosažených komunikačních dovedností a v neposlední řadě certifikace zkoušek u více než čtyřiceti sedmi jazyků, které byly zapojeny do popisů podle evropských modelů.

Tyto úkoly jsou pro všechny evropské jazyky stejné a společné. Na jejich vyřešení je závislá migrace pracovních sil, protože výkon profese vně historického území mateřštiny pracovníka je úzce spjat s jeho jazykovou výbavou. Nejde přitom jen o profese tzv. kontaktné, při jejichž výkonu se pracovník musí dorozumívat s jinojazyčným obyvatelstvem, ale i o povolání tzv. bezkontaktné, při nichž je např. třeba dodržovat jistá bezpečnostní opatření či technologické postupy specifikované v cizím jazyce. Pro každou profesi lze přitom poměrně přesně popsat minimální rozsah komunikační kompetence. To je důležité při přípravě na výkon povolání, při rekvalifikaci i při ověřování předpokladů pro práci v dané profesi v zahraničí.

Uvedenými úkoly se v Evropě primárně zabývá Rada Evropy, což je politická organizace, která vznikla již v roce 1949 a jejímž cílem je mimo jiné i zvyšování povědomí o jazykové rozmanitosti dnešní multikulturní Evropy. Podle této organizace jsou plurilingvismus a sociální koheze zásadními požadavky pro evropskou integraci. Umož-

ňují totiž osobní i internacionální mobilitu, rozvoj tolerance, porozumění a posílení úcty k individualitě a kulturní různorodosti.¹ V rámci Rady Evropy se aktivitami z této konkrétní oblasti zabývá Divize moderních jazyků (Modern Language Division) se sídlem ve Štrasburku a Evropské centrum moderních jazyků (European Centre for Modern Languages), které sídlí ve Štýrském Hradci.

Vyspělé evropské země hledají odpovědi na otázky kolem efektivty jazykového vzdělávání delší dobu. Již v roce 1975 vznikl ucelený projekt pro výuku angličtiny „Threshold Level“. Stanovil prahovou úroveň znalostí, které jsou nutné pro každodenní komunikaci v daném jazyce. Tuto cílovou komunikační kompetenci specifikoval na základě obecně pojaté anticipace komunikačních potřeb určité skupiny dočasných rezidentů. Projekt řídil tehdejší ředitel lingvistického oddělení cambridgské univerzity J.L. M. Trim spolu s J. A. van Ekem, ředitelem Institutu aplikované lingvistiky utrechtské univerzity.

Threshold Level je prvním projektem celoevropské koncepce jazykového vzdělávání. Nejde však o jedinou práci tohoto druhu², tedy TL není jedinou úrovní, pro kterou byl vypracován referenční syllabus. Cíl Rady Evropy byl širší – vypracovat společné osnovy pro studenty od úrovně úplný začátečník až po velmi pokročilého nerodilého uživatele určitého jazyka. Takto byl vypracován projekt Common European Framework (Společný evropský referenční rámec) pro moderní jazyky, jejich osvojování, vyučování a hodnocení³. Ten byl definován po mnoha přípravných jednáních na mezinárodní úrovni v listopadu 1991, a to za podpory švýcarské federální vlády, která iniciovala mezinárodní symposium konané ve švýcarském Rüşchlikonu. Tématem byla transparentnost a koherence jazykového vzdělávání v Evro-

¹ Srov. Předmluva k Doporučení č. R (98) 6 Výboru ministrů členských států týkající se cizích jazyků. Štrasburk, Rada Evropy 1998.

² V letech 1989–1996 probíhal Modern Languages Project Language Learning for European Citizenship.

³ Council of Europe: Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference (Draft 2 of a Framework Proposal), Strasbourg 1996, s. 2. Český překlad: *Společný evropský...* 2002.

pě, a to ve smyslu jeho účelnosti, hodnocení a ověřování. Nejdůležitějším požadavkem bylo vytvoření společného referenčního rámce. Jeho cílem je takový systém celoživotního jazykového vzdělávání, který přispívá k osobnostnímu a profesionálnímu rozvoji jednotlivců, k mezinárodní a mezikulturní spolupráci.

Tvůrci *Společného evropského referenčního rámce* si položili otázku: čemu studenta naučit, aby byl komunikačně úspěšný v těch komunikačních situacích a rolích, pro které si přeje být připraven, jak dosaženou úroveň zaznamenat a srozumitelně ohodnotit. Tak byly definovány tři úrovně znalosti⁴, byly vypracovány jejich sylaby, deskriptory a testové baterie – samozřejmě modelové. Společný evropský referenční rámec slouží institucím, tvůrcům učebnic, akreditovaným testovacím centrům i studentům – viz tabulku 1.

Tabulka 1. Úrovně znalosti cizího jazyka

Společný evropský referenční rámec	
Instituce	Studenti
Popisy referenčních úrovní, kompatibilní kurzy, tvorba odpovídajících studijních materiálů, testování, certifikace:	
Referenční úrovně:	
A1	- zájem o dosažení určitého stupně znalosti
A2	- zájem o výkon určitého povolání
B1	- návštěva kurzů
B2	- výuka obecně
C1	- standardní a mezinárodně platná certifikace
C2	
Testování dosažené komunikační kompetence	
Certifikace	Portfolio
Jazykový pas	

⁴ Jazykové úrovně vycházející ze Společného evropského referenčního rámce označují uživatele jazyka jako základního (A1: Breakthrough a A2 Waystage), samostatného (B1: Threshold a B2 Vantage) a zblhlého (C1 Effective Operational Proficiency a C2 Mastery) – srov. Little, Perclová 2001.

Evropské jazykové portfolio je osobní dokument, který si udržuje a aktualizuje sám žák. Portfolio má tři části⁵: jazykový pas (mezinárodně uznávaný způsob jazykové kvalifikace dovedností pro formální i neformální komunikační situace), jazykový a kulturní životopis, do kterého si žáci zapisují své jazykové zkušenosti a znalosti a konečně jazykové album s příklady vlastní práce.

Co z výše uvedených dokumentů bylo vypracováno pro češtinu?

Pro koncipování učebních materiálů, kurzů, pro testování a pro certifikaci je rozhodující vytvoření referenčních popisů pro jednotlivé úrovně. Tyto popisy totiž umožňují relativně přesné vymezení cílového souboru jazykových prostředků, jichž má být dosaženo. Čeština má dokončeny popisy čtyř úrovní:

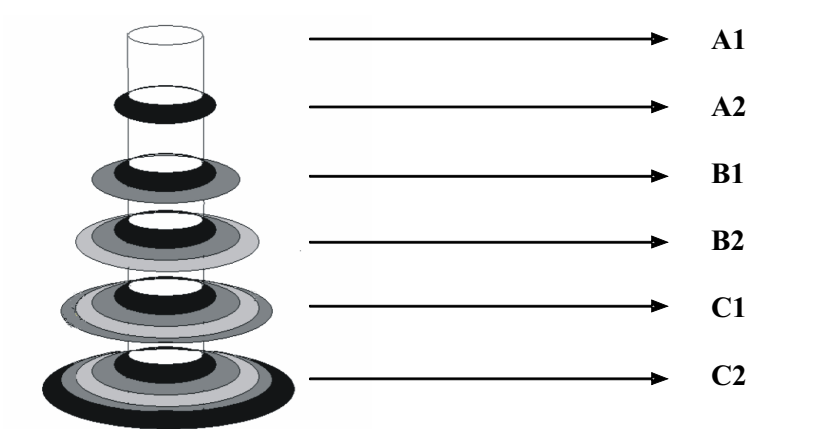
A1 – popis vznikl jako výsledek Zakázky MŠMT LS 0303 pod vedením PhDr. Marie Hádkové, Ph.D., na Univerzitě Palackého v Olomouci. Popis A2 je výsledkem stejné zakázky a vznikl pod vedením PhDr. Milady Čadské, CSc., na Ústavu jazykové a odborné přípravy FF UK v Praze. Popis B1 byl publikován již v roce 2002 pod názvem Prahová úroveň – čeština jako cizí jazyk a vznikl pod vedením doc. PhDr. Milana Šáry, CSc., na FF UK a na ÚJOP UK. První popsání nadprahová úroveň B2 vznikla také s podporou Zakázky MŠMT LS 0303. Vedoucím tohoto projektu byl doc. PhDr. Jan Holub, CSc.⁶ V současné době se neuvažuje o vytvoření popisů dalších dvou nadprahových úrovní.

Jednotlivé úrovně tvoří stupně, po nichž student stoupá až k ovládnutí jazyka. Není nutné, aby nejdříve dosáhl úrovně A1, pak A2 atd. Naopak s pomocí institucí zabývajících se výukou jazyků je orientován k takovému počátku studia, který mu umožní dosáhnout co nejrychleji a nejefektivněji žádaného výsledku – ovládnutí jazyka na požadované úrovni v jednotlivých řečových dovednostech. Obecně

⁵ Srov.: http://www.msmt.cz/cp11250/erj/pages/erj_infobalik.htm (29.10.2001).

⁶ Hádková, Líněk, Vlasáková 2005; Čadská 2005; Holub 2005; Šára 2001; <http://www.msmt.cz/DOMEK/default.asp?ARI=104194&CAI=3421> (na internetových stránkách MŠMT jsou zveřejněny úrovně A1, A2, B2).

lze říci, že student může začínat úrovní A1, A2 nebo B1. Jazykové prostředky A1 jsou obsaženy v A2, B2, C1 i C2. Jsou však prezentovány odlišnými cestami a odlišnou rychlostí, tedy kombinatoricky jinak.

Je-li např. třeba, aby student ovládl rychle jen základy jazyka pro velmi omezený počet komunikačních situací a rolí a bez zvláštního důrazu na ovládnutí jazykového systému, a tedy bez možnosti systematicky je dále rozvíjet, postačí mu ovládnout úroveň A1. Pro angličtinu je tato úroveň definována jako zcela bezgramatická. V češtině obsahuje minimální gramatiku, která je prezentována jen jako instrument, nikoli cíl.

Pokud potřebuje student uspět v širším počtu komunikačních rolí a situací, měl by začínat úrovní B1, která přináší jako první soustavné poučení o jazykovém systému příslušného jazyka.

Pro ilustraci uvádíme příklad jazykových prostředků na úrovni A1 a B1 (srov. tabulky 2. a 3.).

Tabulka 2. Jazykové prostředky na úrovni A1

2.1.3 Souhlas se záporným tvrzením	
ne + záporné tvrzení	(<i>Nejsou v kině.</i>) ⇒ Ne, nejsou v kině.
ano + záporné tvrzení	(<i>Nemáme čas.</i>) ⇒ Ano, nemáme čas.
jo + záporné tvrzení (neformální)	(<i>Nejsi Američan.</i>) ⇒ Jo, nejsem Američan.
Souhlasím.	

Tabulka 3. Jazykové prostředky na úrovni B1⁷

2.1.3 Vyjádření souhlasu s negativním tvrzením		
2.1.3.1	popírací interjekce +ne (věta)	Ne, nemůže přestat.
2.1.3.2	přítakací interjekce + ano jo (věta)	Ano. Ano, nemůžeme. Jo. Jo, nemůže.
2.1.3.3	ujišťovací partikule + určitě ne rozhodně ne	
2.1.3.4	+ samozřejmě (že ne) (negativní věta)	Samozřejmě. Samozřejmě že ne. Samozřejmě, že nemůže.
2.1.3.5	+ ovšem (že ne) (negativní věta)	Ovšem. Ovšem že ne. Ovšem, že nemůže.
2.1.3.6	jistě (že ne) (negativní věta)	Jistě. Jistě že ne. Jistě, že nemůžeš.
2.1.3.7	jasně (že ne) (negativní věta)	Jasně. Jasně že ne. Jasně, že nemůžeme.

⁷ Ukázky z A1 a B1 jsou citovány z rukopisů.

S využitím referenčních popisů a učebnic vytvořených na jejich základě (např. Hádková 2005) lze přivést konkrétního cizince (s konkrétní vstupní předpokladovou bází⁸) k určité nově definovatelné a strukturované komunikační kompetenci. Původní komunikační kompetence je řízeně obohacena o dovednost požadovaných řečových aktivit v cílovém jazyce, v našem případě v češtině, a to v souladu s jejím systémem a typologickou charakteristikou. Toto rozšíření umožňuje cizinci vystupovat v komunikačních rolích spojených s výkonem povolání a životem v cizí zemi, a to v rozsahu, který mu umožní bezpečně absolvovat komunikační situace, jimiž bude procházet. Kompetentnost studenta v cílovém jazyce je přitom zřetelná z Jazykového pasu.

Skutečnost, že je čeština vybavena potřebnými referenčními popisy, vytváří možnost standardizovat znalostní úroveň, obsahově srovnatelné s tzv. velkými jazyky. Tato standardizace je významná především pro další sjednocování v oblasti zkoušek a certifikátů. Vytvoření systému testů a certifikátů umožní např. modifikovat požadavky na žadatele o azyl, požadavky na zaškolení dětí-cizinců do konkrétního ročníku základní školy apod.

Evropská jazyková politika, především její promyšlená koncepce výuky, ověřování a certifikace, umožňuje kromě jiného také rovnoprávnou existenci i jazyků tzv. menších národů. Tato skutečnost je podstatná především z hlediska kulturního, ale i ekonomického, protože umožňuje pohyb pracovní síly a kooperaci na nejrůznějších úrovních.

Literatura

- Čadská M., Bidlas V., Confortiová H., Turzík M., 2005, *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2*, Tauris, Praha.
- Hádková M., 2005, *Czech in Thirty Days*, Dubicko.
- Hádková M., Líněk J., Vlasáková K., 2005, *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1*, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a nakladatelství Tauris, Praha.

⁸ Předpokladová báze, srov. Nebeská 1996.

Holub J., Adamovičová A., Bischofová J., Cvejnová J., Gladkova H., Hasil J., Hrdlička M., Mareš P., Nekvapil J., Palková Z., Šára M., 2005, *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň B2*, Tauris, Praha.

Little D., Perclová R., 2001, *Evropské jazykové portfolio*, Praha.

Nebeská I., 1996, *Jazyk, norma, spisovnost*, Praha.

Společný evropský referenční rámec. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme, 2002, Univerzita Palackého, Olomouc.

Šára M., Bischofova J., Confortiová H., Cvejnová J., Čadská M., Holub J., Lánská L., Palková Z., Turzík M., 2001, *Prahová úroveň – čeština jako cizí jazyk*, Council of Europe, Strasbourg.